

MƏKTƏBƏQƏDƏR VƏ İBTİDAİ TƏHSİL PİLLƏLƏRİ ARASINDA VARISLIK TƏHSİLİN KEYFİYYƏTİNƏ TƏSİR EDƏN AMİL KİMİ

Məqalədə məktəbəqədər və ümumi təhsil pillələrində varislik məsələsi müasir təhsilin aktual problemlərindən biri kimi nəzərdən keçirilir. Bu varisliyin təmin edilməsi üçün məktəbəqədər və kiçik məktəbli yaş dövründə uşaq təfəkkürünün inkişaf xüsusiyyətlərinin və onların aparıcı fəaliyyətlərinin özünəməxsusluqlarının nəzərə alınmasının vacibliyi əsaslandırılmışdır. Məktəbəqədər və ibtidai təhsil arasında düzgün və rəvan keçidin təmin edilməsi üçün yeni yanaşmaların, təlim formalarının axtarılmasının, təhsilin məzmununda, təlim strategiyalarında əhəmiyyətli dəyişikliklərin edilməsinin vacibliyi vurğulanmışdır.

Açar sözlər: təhsil, məktəb, münasibət, uşaq bağçası, islahatlar.

Ключевые слова: образование, школа, отношение, детский сад, реформы.

Key words: education, school, contact, attitude, kindergarten, reforms.

Azərbaycan Respublikasının dövlət təhsil siyasətinin strateji istiqamətlərindən biri də ibtidai təhsilin inkişaf etdirilməsidir. Məktəbəqədər təhsil bütün təhsil sisteminin bünövrəsidir, çünki məhz bu mərhələdə uşağın şəxsiyyət kimi formalaşmasının təməli qoyulur. Məhz buna görə də məktəbəqədər təhsilin uşaqların potensial imkanlarının üzə çıxarılmasında, məktəbə hazırlanmasında, onlarda mədəni keyfiyyətlərin, müstəqillik, yaradıcılıq, təşəbbüskarlıq, eləcə də həyati bacarıqların formalaşmasında mühüm rol oynayır.

Müasir təhsil mühitinin xüsusiyyətlərini şərh edərkən qeyd etmək lazımdır ki, hazırda təlimlə bağlı həm akademik, həm də tədqiqat fəaliyyətində innovasiyaların rolu əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Eyni zamanda davamlı islahatlar kontekstində təhsildə düzgün təşkil edilmiş psixoloji və pedaqoji dəstək mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Yüksək təhsil standartlarına keçmək və onların reallaşdırılmasında uğur əldə etmək üçün təhsil müəssisələrində müvafiq maddi-texniki

bazanın yaradılması zəruri amillərdən biridir.

Son zamanlar təhsil kurikulumlarında sərəştəyönümlülüüyün qabardılması və bu aspektin diqqət mərkəzində saxlanması vacib məsələ kimi qarşıya qoyulmuşdur. Bu məsələdə beynəlxalq qiymətləndirmə proqramlarında şagirdlərimizin nəticələrini şərtləndirən vacib amil kimi nəzərdən keçirilir. Bu baxımdan ibtidai siniflərdə sərəştəyönümlü təhsilin əsasını qoymaq, onun prinsiplərini tətbiq etmək üçün müvafiq pedaqoji-psixoloji əsaslar yaradılmalı və inkişaf etdirilməlidir. Bunun üçün də pedaqoji universitetlərdə müəllim hazırlığında da sərəştəyönümlü təhsil prinsiplərinin tətbiqinə geniş yer verilməlidir.

Təhsilin səmərəliliyini və keyfiyyətini artırmaq üçün islahatlar şəraitində məktəbəqədər təhsil pilləsi ilə ibtidai və ümumi orta təhsil səviyyələri arasında varisliyin təmin edilməsi vacib amildir. Bunun üçün müəllimlərin peşəkar inkişafı məsələlərinə xüsusi diqqət yetirməklə yanaşı

şagirdlərin universal təlim fəaliyyətlərinin formalaşdırılmasında müəllimlərin fəaliyyətini metodik baxımdan dəstəkləmək, bu fəaliyyətlərin formalaşması və inkişafı üçün müasir təhsil texnologiyalarından məqsədyönlü şəkildə istifadə etmək lazımdır.

Məktəbəqədər və məktəb təhsilində varislik məsələsi müasir təhsilin aktual problemlərindən biridir. Bu varisliyin təmin edilməsi üçün məktəbəqədər və kiçik məktəbli yaş dövründə uşaq tərbiyəsinin inkişaf xüsusiyyətləri və onların aparıcı fəaliyyət növlərinin özünəməxsusluqlarını nəzərə almaq lazımdır.

Varisliyin təmin edilməsi üçün ümumi təhsil məktəblərinin ibtidai təhsil pilləsində müvafiq informasiya mühitinin yaradılması olduqca zəruridir. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində müasir tədris texnologiyalarından geniş istifadə etmək və məktəbəqədər təhsilin məzmununu etno-mədəni və multi-kultural aspektlərdə müasirləşdirmək və səmərəliləşdirmək lazımdır. Digər ölkələrdə məktəbəqədər və ibtidai təhsildə varisliyin təmin olunması üçün tətbiq edilən innovativ modellərin tətbiqinə dair ən yaxşı təcrübələri öyrənmək lazımdır.

Müşahidələr göstərir ki, əslində məktəbəqədər və ibtidai məktəb təliminin məzmununda, strategiyalarında bəzi ziddiyyətlər və uyğunsuzluqlar vardır. Problemin aktuallığı həm də ondan irəli gəlir ki, ildən-ildən uşaqların təlim motivasiyalarında azalma müşahidə edilir. Məktəbə öyrənmə həvəsi ilə gələn uşaqların məktəbə həvəsi ildən-ildən azalır.

Təhsildə şagirdlərin motivasiya səviyyəsinin azalma dinamikası və onu doğuran səbəblərin dəqiqləşdirilməsi üçün müşahidələr və xüsusi tədqiqatlar aparılmalı, məktəb kursunun məzmununa, təlim strategiyalarına, prosedur qaydalarına əhəmiyyətli dəyişikliklər edilməlidir. Bu mənada,

Finlandiya təhsil sisteminin təcrübəsi maraqlıdır. Bu təhsil sistemində məzmun, təlim strategiyaları, qiymətləndirmə və davamiyyət məsələlərində uşaqların rahatlıqları təmin edilmişdir. Sistem elə qurulmuşdur ki, uşaqların məktəbdə oxumaq istəyi, başqa sözlə, təlim motivasiyaları olduqca yüksəkdir, onlar məktəbə böyük həvəs və maraqla gedirlər.

Ali məktəblərdə müəllim hazırlığı prosesində tələbələrdə yaradıcı tərbiyənin inkişaf etdirilməsinə dair bacarıqlar formalaşdırılır. İbtidai sinif müəllimlərinin tədris proqramında, ixtisasartırma kurslarında, uşaqlarda yaradıcı düşüncənin formalaşdırılmasına və inkişafına nisbətən az diqqət yetirilir. Bu səbəbdən müəllimlər məktəblərdə, bir qayda olaraq, standart dərslər keçməyə üstünlük verirlər. Məktəbəqədər təhsil dövrü uşaqlarda yaradıcı tərbiyə, yaradıcı düşüncənin inkişafı ilə müşayiət olunur. Uşaq yaradıcılığı məktəbəqədər təhsil müəssisələrində əsasən yaxşı inkişaf etdirilir. Məktəbdə isə müəllimlər öz davranış və təlim üsulları ilə bu ehtiyacı ödəmədikləri üçün şagirdlərin təlimə marağı sönür. Məktəb nəinki yaradıcılığın inkişafı üçün baza vermir, əksinə yaradıcılıqla bağlı bütün fəaliyyəti, fərdi yanaşmaları məhdudlaşdırmaqla, bir növ uşaqları standartlaşdırmağa cəhd göstərir, yaradıcı tərbiyənin inkişafını məcburi olaraq ləngitməyə yönəlir, uşaqların yaradıcılığının inkişafını "söndürür" və onların öyrənməyə marağını azaldır. Məktəblərdə şagirdlərin yaradıcılığının inkişafına az yer verilir, onların fərdiliyi məhdudlaşdırılır. Məktəb təlimi uşaqları standartlaşdırmağa çalışarkən onların yaradıcı düşüncə bacarıqlarının inkişafını zəiflədir.

Məktəbəqədər təlimdən məktəb təliminə keçid zamanı rəvanlığın təmin olunması olduqca vacib pedaqoji və psixoloji problemdir. Mövcud təhsil pillələri arasında düz-

gün və rəvan keçidi təmin etmək üçün ibtidai siniflərdə öyrənmə strategiyalarına oyun elementlərini və əyləncəli dərsləri daxil etmək lazımdır. Hər iki təhsil fazasında oyun elementlərinin daha çox olması, əyləncəli dərslərin mövcudluğu, təlim prosesində uşaqların bir-birilə ünsiyyətinin bolluğunun təmin olunması zəruridir.

Fikrimizcə, məktəbəqədər və ibtidai sinif müəllimlərinin hazırlığı proqramlarında müvafiq uyğunluğun təmin edilməsi, bu sahədə integrativ kurs keçən müəllim ordusunun formalaşması daha məqsədəuyğun olardı. Hansı ki, həmin müəllimlər məktəbəqədər və ibtidai təhsilin xüsusiyyətlərinə bələd olmaqla yanaşı, həm də təlimdə tələb olunan strategiyalara da yiyələnmişdirlər. Pedaqoji yönümlü fakültələrdə integrativ kurs keçən müəllimlər ordusu yaranarsa, onlar həmin keçidi daha yaxşı təmin edə bilərlər.

Məktəbəqədər və ibtidai təhsilin məzmununda musiqi, idman məşğələlərinin, hərəkətli dərslər strategiyalarının tətbiqinə diqqət yetirmək lazımdır. Məktəbəqədər təlimlə məktəb təlimi arasında varisliyi və rəvan keçidi təmin etmək üçün qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada işlər görülməlidir. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanununda məktəbəqədər təhsilin icbariliyi vurğulanır və bu səbəbdən məktəblərin nəzdində hazırlıq sinifləri fəaliyyət göstərir.

Qeyd edək ki, Azərbaycanda bəzi ümumtəhsil məktəbləri həm də məktəbəqədər təhsil pilləsini əhatə edir. Təhsilin keyfiyyətli, səmərəli və davamlı olması və müxtəlif fərqliliklərin tətbiqi üçün təhsil pillələri və səviyyələri arasında varisliyin təmin edilməsi vacibdir. Burada hər bir bağça-məktəb kompleksinin özünəməxsus yanaşması, özünəməxsus təlim strategiyası ola bilər. Bu da fərqliliyi təmin edən amildir. Ali məktəblərin pedaqoji fakültələrində

təlim vahid proqram, vahid standartlar əsasında aparıldığından burada fərqlilikləri nəzərə almaq çox çətindir. Məktəb-bağça komplekslərində isə yaradıcılıqla yanaşdıqda fərqlilikləri nəzərə almaq və təmin etmək olar. Bu həm də valideynlərə və uşaqlara seçim imkanı yaradır. Belə halların araşdırılması eyni zamanda məqsədyönlü eksperimentlərin aparılmasına da imkan verir. Bu zaman hansı halda hansı təcrübənin və ya yanaşmanın daha uğurlu olduğunu izləmək olar. Bu da gələcəkdə pedaqoji ali məktəblərin tədris proqramlarında müvafiq dəyişikliklərin edilməsi üçün faydalı material toplamağa imkan verir.

- Məktəbəqədər və ibtidai təhsil pillələri arasında varisliyi və fasiləsizliyi təmin etmək məqsədilə məktəbdənkənar fəaliyyətin sayını artırmaq lazımdır. Bu fəaliyyətlər uşaqların öyrənmə prosesinə marağının qorunmasına, təhsil prosesində rəngarənglik yaradılmasına, müəllim-şagird, tələbə-şagird, məktəb və valideynlər arasında münasibətlərin bərqərar olmasına kömək edir. Təhsilin hər iki pilləsində də mənəvi məsələlərə, birgə fəaliyyətlərə, münasibətlərə, bir-birinə hörmətə, təbiətə vicdanlı münasibətə, ekoloji təhsil məsələlərinə vacib yer ayırmaq lazımdır.

- Təlim prosesində uşaqların yaradıcılığına təkan verən əl işləri, yaradıcılıq işləri nümayiş etdirilməlidir. Uşaqların bu sahədə uğurları qeyd olunmalıdır. Məktəbəqədər və ibtidai təhsil pillələri arasında varisliyi və fasiləsizliyi təmin etmək məqsədilə musiqi fəaliyyətinin elementləri, idman məşğələləri, həmçinin sinifdə mobil oyun strategiyasına diqqət yetirməlidir.

-Təhsildə əsas dəyər uşaqdır. Məktəbəqədər yaş dövrü isə məktəb həyatına hazırlıqla yanaşı, həm də insan həyatının bütün mənəvi dəyərlərinin təməlinin qoyulduğu dövrdür. Bu aspektdən yanaşdıqda həm məktəbəqədər həm də ibtidai təhsil

pillələrində uşaqların şəxsiyyət kimi formalaşması gündəmə gəlməlidir. Onlara milli dəyərlərlə yanaşı, ümumbəşəri dəyərlərin aşılmasının təməli qoyulmalıdır. Hər iki təhsil pilləsində mənəvi tərbiyə məsələləri, birgə fəaliyyət, bir-birinə münasibət, bir-birinə dəyər vermək, bir-bir ilə paylaşmaq, təbiətə münasibət və ekoloji tərbiyə məsələləri önəmli olmalıdır. Eyni zamanda qloballaşmanın mənfi təsirlərindən uzaqlaşmaq lazımdır. Milli oyunlar və oyuncaqlara üstünlük verilməlidir. Yad təsirlərdən uşaqlar qorunmalıdır. Bu dövrdə onların sinir sisteminə təsir edən amillər ömür boyu onları təqib edir. Milli profil formalaşmalıdır. Milli profil formalaşmadıqda, millilik qorunmadıqda, dəyərlərin bir-birinə qarışması, çaşqınlıq yaranır ki, bu da dəyərlər sisteminin pozulmasına gətirib çıxardır, bu isə öz növbəsində uşaqların ailədən qaçması, intihar halları ilə nəticələnir. Mühüm olan uşaqlarda dəyərlər sisteminin formalaşdırılmasıdır. Təlimdən daha vacib olan məsələ, tərbiyə faktorlarıdır. Və bu məsələ xüsusilə vurğulanmalıdır.

- Məktəbəqədər və ibtidai təhsilin varisliyini təmin etmək üçün təhsil və təlim strategiyaları kontekstində uşaqların psixikasının inkişaf xüsusiyyətlərini və onların aparıcı fəaliyyətinin xüsusiyyətlərini bilmək və nəzərə almaq vacibdir. İbtidai təhsildə uşağın müstəqil fikir yürütmək, münasibət bildirmək, müəyyən işləri sərbəst şəkildə görə bilmək imkanı yaradılmalıdır.

Birgə təlim fəaliyyətinin vacib komponenti olan uşaq xorlarının mövcudluğu bərpa edilməlidir. Ü.Hacıbəyli bildirirdi ki, xor oxumaq bacarığına malik olan insanlar bir ideya ətrafında birləşməyə daha yaxşı hazır olurlar. Əvvəllər məktəb təcrübəsində olan bu ideya yenilənməlidir. Milli zəmində xalq mahnıları, xalq rəqsləri milli təfəkkürün, milli ideyanın formalaşmasının vacib komponentlərindən biri olmalıdır.

Uşaqlarda milli alətlərə pozitiv münasibət, milli alətlərdə ifa və milli musiqiyə maraq yaratmaq onların daxili aləmlərinin zənginləşməsinə şərait yaradır.

Uşaq orqanizminin, psixikasının inkişaf xüsusiyyətlərinə istinad edərək məktəbəqədər yaşlı uşaqlar üçün məktəb təliminə adekvat hazırlıq sistemini təkmilləşdirmək olar. Hazırda bu sahə "Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu" və bir sıra digər normativ-hüquqi aktlarla tənzimlənir. Qanunda 5 yaşlı uşaqlar üçün məktəbəqədər təhsilin zəruri olduğu bildirilir. Məktəbdə alınan təhsilin daha effektiv olması və uşağın erkən yaşlarından etibarən formalaşması, məktəbəqədər və ibtidai təhsil pillələri arasında varisliyi təmin etmək üçün məktəbəqədər hazırlıq böyük əhəmiyyət kəsb edir. İbtidai təhsil məktəbəqədər təhsilin davamı kimi vahid sistemdə birləşdirilməlidir. Yalnız bu halda uşağın psixoloji və mənəvi cəhətdən məktəb təliminə hazır olmasından danışıla bilər. Varislik, ilk növbədə, inkişafa xidmət etməli, hər hansı yenilik özündən əvvəlkilərin mahiyyətə zənginləşməsi və əhatə dairəsinin genişlənməsi üzərindən təqdim edilməlidir.

Müasir cəmiyyətin inkişafı məktəbəqədər təhsil sahəsinin, xüsusilə də məktəbəhazırlıq prosesinin qarşısına yeni tələblər qoyur. Bu tələblərə cavab vermək üçün, ilk növbədə, uşaqların hər bir təhsil pilləsində hərtərəfli, milli və bəşəri dəyərlər zəminində inkişafı, qloballaşmanın mənfi təsirlərindən qorunması, valideynlərin maarifləndirilməsi, tərbiyəçi, müəllim və digər pedaqoji kadrların peşəkarlıq səviyyəsinin təkmilləşdirilməsi çox vacib məsələlərdəndir.

Rəyçi: prof. H.Əlizadə

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Преемственность между дошкольной и начальной ступенями образования как фактор реализации задач ФГОС/ Сборник материалов международной научно-практической конференции. АЛЕФ, Грозный 2017.
2. Лункина Е.Н. Подготовка детей к школе. Программа и методические рекомендации, ВЛАДОС
3. Коломинский Я.Л., Стрелкова О.В. Психологическая культура детства.
4. <http://edu.gov.az/az/page/255/2243> Məktəbəqədər təhsilin dövlət standartı və programı (20.12.2017).

**Э.Бейляров,
Б.Алекперова,
Х.Бейлерова**

Ступени между дошкольным и начальным образованием, как наследственный фактор, влияющий на качество образования

Резюме

В статье рассматривается вопрос преемственности в дошкольном и школьном образовании как одной из актуальных проблем современного образования.

Для обеспечения данной преемственности обосновывается важность учета особенностей развития детского мышления и их ведущей деятельности в школьном и дошкольном возрасте.

Подчеркивается важность поиска новых подходов, форм обучения, значительных изменений в содержании образования, стратегий обучения для обеспече-

ния правильного и плавного перехода между уровнями дошкольного и начального образования.

**E.Baylarov,
B.Alekperova,
H.Beylerova,**

Steps between preschool and primary education, as a hereditary factor, affecting the quality of education.

Summary

The article considers the question of continuity of school and preschool education as one of the actual problems of modern education.

For the purpose of ensuring such continuity the necessity of children's thinking development and their leading activity at school and preschool age is justified.

The importance of searching new approaches, teaching methods, significant changes in the content of education, learning strategy in order to ensure right and smooth transition between school and primary education is emphasized.

**Elxan Bəylərov,
psixologiya üzrə elmlər doktoru**

**Bahar Ələkbərova,
Azərbaycan Respublikası Təhsil
İnstitutunun böyük elmi işçisi**

**Həlimə Bəylərova,
199 saylı uşaq bağçasının musiqi
rəhbəri**